

відбувається з урахуванням його асоціативної інтерпретації реципієнтами повідомлення. Сприйняття форми мови потребує знань з лінгвістичних та психолінгвістичних закономірностей її побудовання, тому визнання психолінгвістичних особливостей сприйняття іншомовних слів, зокрема лексем арабської мови, може відкрити можливості до найбільш ефективного вивчення іноземних мов у контексті сучасного мовознавства.

Перспективи подальших досліджень Розробка фоносемантичних універсалій та засвоєння психолінгвістичних аспектів сприйняття іншомовних слів – ще один крок на шляху розв'язання методичних проблем у галузі опанування мовою. Результати нашого дослідження здатні розширити використання мовного діапазону, починаючи з інтенсивної методики опанування мовами, закінчуючи створенням достатньо сильних текстів впливу.

Практична цінність роботи полягає у можливості використання її практичного матеріалу під час підготовки загальнотеоретичних та спеціальних курсів з викладання іноземних мов, у теорії та практиці перекладу, у створенні програм з викладання іноземних мов.

Висновки. Результати дослідження є певним внеском у теорію фоносемантизму та психолінгвістику. Роблячи підсумки, зауважимо, психолінгвістичні аспекти сприйняття іншомовних слів являють собою широкий науковий простір, який можна розглядати з точки зору міжпредметних та міжкультурних зв'язків, онтогенезу мови, проблем спілкування та процесів інтеграції мовознавчих дисциплін.

Джерела та література

1. Белова Т. С. Сопоставительный анализ системы звукоизобразительных средств итальянского и русского языков: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. фил. наук : спец.10.02.20 «сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Б.Т. Белова. – Москва, 2009. – 22с.
2. Кушнерик В.І. Фоносемантизм у германських і слов'янських мовах. – Чернівці: Рута, 2004. – 416 с.
3. Лингвострановедческая теория слова / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М.:Русский язык, 1980. – 247с.
4. Методика преподавания русского языка как иностранного/ О.Д. Митрофанова, В.Г. Костомаров, М.Н. Вятюгнев, Э.Ю. Сосенко, Е.М. Степанова. - М.: Русский язык, 1990. – 269 с.
5. Основы методики преподавания иностранных языков/ А.А. Леонтьева. – М.: Русский язык, 1988. – 180 с.

Рецензент: Меметов А.М., д.филол.н., проф., зав.каф. вост. филологии ТНУ им. В.И. Вернадского

Телешун Е.О.

УДК 811.512.161

МОРФОЛОГОСИНТАКСИЧНА СТРУКТУРА БІНАРНИХ ТЕРМІНІВ - СЛОВСПОЛУЧЕНЬ ТУРЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ ТОРГІВЛІ

Постановка проблеми. Двочленні (двокомпонентні) термінологічні словосполучення, тобто терміни, до складу яких входить два повнозначних слова становлять переважно більшість аналітичних термінів. Висока продуктивність бінарних словосполучень зумовлена переважно необхідністю вираження в межах однієї лексичної одиниці відразу декількох суттєвих ознак певного спеціального поняття. Такі утворення не тільки надзвичайно актуальні, а й оптимальні, адже за їх допомогою досягається номінація з необхідною кількістю релевантних ознак [9]. В сучаній лінгвістиці існує значна кількість робіт, в яких розглядаються структурні особливості багатоконпонентних термінів. Тему вивчали О.С.Ахманова, В.В. Бурлакова, В.В. Виноградов, А.А. Потєбня, О.І. Смирницький та ін. На продуктивність синтаксичного способу вказують Д.С. Лотте [7, с. 4-36], Б.М. Головін та Р.Ю. Кобрін [2], В.М. Лейчик [6].

Метою та завданням даного дослідження є проаналізувати формально-структурні особливості двокомпонентних лексичних одиниць та способів їх компонування в торгівельній терміносистемі турецької мови, виявити продуктивні способи термінотворення. Основним методом дослідження є описово-аналітичний метод (вивчення бінарних термінів-словосполучень у структурному аспекті), метод безпосередніх складників. Моделювання структури термінологічних словосполучень дає можливість більш об'єктивно визначити, як та за допомогою яких засобів може актуалізуватися у мові певне складне торгівельне поняття. Під час аналізу ми використовували загальноекономічні а також основні фахові вирази торгівельної тематики, відібрані з тематичних словників а також сучасних турецьких торгівельних текстів з урахуванням їх практичного значення в торгівлі.

При відборі ТС ми керувалися низкою вимог до термінологічних словосполучень, розробленою М.В. Верещакою. Найбільш суттєві ознаки ТС групуються автором у два блоки: 1) семантичний; 2) структурний. До блоку семантичних ознак автор відносить 1) семантичну цілісність; 2) диференціюючу функцію ТС, тобто його здатність виражати родо-видові і не родо-видові відношення; 3) входження у термінотворче гніздо; 4) специфічність значення, що співвідноситься з поняттями науки, техніки даної субмови. Структурний блок передбачає: 1) стійкість, що знаходить своє відображення у фіксованому складі ТС, стабільному порядку його компонентів, у неможливості їх заміни та структурних вставок між ними; 2) неповнота реалізації граматичних форм компонентів ТС; 3) здатність до відтворення; 4) термінологічна дублетність, що відображає структурні варіанти ТС [1, с. 50].

ТС має, з одного боку, властивості терміна, а з другої-властивості синтаксичної одиниці. Зокрема, як різновид терміна воно характеризується системністю, наявністю дефініції, тенденцією до моносемії у межах свого термінологічного поля, відсутністю експресії, стилістичною нейтральністю. Як різновид

синтаксичної одиниці аналітичний термін є певною конструкцією, що складається з двох чи більше слів на основі підрядного (або сурядного) граматичного зв'язку.

Характерною особливістю словосполучень слід вважати присутність у них організуючого, граматично та семантично опорного слова - терміна, яке виступає ономазіологічним базисом, називає родові поняття і супроводжується уточненням, тим самим набуваючи смислової цільності, точності визначення того чи іншого поняття. Так приєднання до стрижневого слова-терміна уточнювальних слів породжує нові терміни, які пов'язані з вихідним (базовим) відношенням конкретизації. Напр.: *ticaret- dış ticaret, anlaşma-ticari anlaşma*. Як зазначає Б.М. Головін, «послідовне приєднання до вихідного однослівного терміна слів-уточнень використовується мовою для утворення його видових корелятивів» [2, с. 44]. Порівняно із моноструктурною лексемою, словосполучення характеризується більшою формальною складністю та вищим ступенем конкретизації понять. Досліджуючи структурні особливості турецьких торговельних фахових виразів ми користувались методикою розробленою Е.Ф. Скороходьком [9] та уточненою Т.Р. Кияком-методом побудови структурних моделей термінів та розробили власну схему, адаптовану до законів турецької мови. Структурна модель передає граматичну модель відповідного терміна, вказує на частини мови, до яких належать компоненти терміна, на морфемний склад цих компонентів, на їх порядок в терміні. Необхідно зазначити, що в турецькій мові неможливо провести чітку межу між окремими частинами мови спираючись лише на зовнішні, морфологічні дані. [5, с. 59].

Проводячи наше дослідження, ми використовували такі вихідні компоненти структурних моделей:

I-первинний (кореневий) іменник

I1- іменник з афіксом присвійності третьої особи однини

I2- іменник у формі непрямих відмінків

I3 -іменник у родовому відмінку

I4- похідний іменник (з суфіксом)

I4- іменник у знахідному відмінку

IF- віддієслівний іменник

ÎF1-віддієслівний іменник з афіксом присвійності третьої особи однини

F- дієслово

Or- дієприкметник

Sa- числівник

S1- прикметник

KM- усічений інфінітив /віддієслівний іменник на -ma

KM1- усічений інфінітив з афіксом присвійності третьої особи однини

Структурні моделі лексичних одиниць можна описувати в повному і скороченому вигляді. Повна формула структурної моделі описує кінцеві складники лексичної одиниці та послідовність їх сполучення. Скорочена формула структурної моделі описує лише безпосередні складники лексичної одиниці. Напр: N1+ N2 або в повному вигляді, де представлені всі граматичні складники: a+ S+ a+ Sg [4, с. 49]. У результаті дистрибутивного аналізу ТС виявляються основні типи моделей синтаксичної структури ТС. За формально-морфологічними ознаками у корпусі бінарних іменних термінологічних сполучень домінують 2 основні структурно-семантичні моделі:

1) Типова атрибутивна модель **прикметник + іменник (S1 + Î)**. Напр: *açık ciro, küçük hissedar, olağüstü temettü, resmi belge, açık arttırma*. При цьому у наведених термінах означуване слово називає родові поняття, а означення конкретизує його вид: *standart mal, mutlak tekel, ortalama maliyet*.

Головним компонентом ТС вказаного типу виступає іменник. Це пояснюється тим, що іменник має більшу, ніж інші частини мови, здатність до номінації. Іменник є синтаксичним і семантичним ядром ТС. З ним пов'язане лексичне значення та первинна функція терміна. Прикметник, що стоїть перед іменником виконує роль периферійного компоненту і обмежує основну функцію терміна-передачу узагальненого категоріального поняття, уточнює основне поняття, виражене іменником. Для торговельної терміносистеми більш характерними є неад'єктивні ТС, тобто ТС з прикметником-залежним компонентом. До складу ТС входять лексичні одиниці різної словотвірної та генетичної структури: іменник-член словосполучення може бути як кореневим - *para*, так і похідним словом (суфіксальні відіменним, суфіксальним віддієслівним) - *hissedar*, як терміном, утвореним на власній лексико-словотвірній базі -*belge, satış*, так і запозиченою одиницею -*imal. ciro, ap. fiyat*. Похідні терміни утворюються від кореневих термінів та загальноновживаних слів шляхом приєднання різних афіксів у кількості від одного до п'яти. Атрибутивні терміноелементи моделі **S1 + Î** за своєю морфологічною будовою-переважно прості, одноосновні та похідні відіменникові прикметники, утворені за допомогою афікса -**lı 4** (*kredili satış, mahalli ticaret, zararlı alışveriş, mukayeseli fiyat, dolaylı ihracat, garantili satış*), та -**sız 4**: *yetkisiz tüccar, vadesiz satış, vadesiz tahvil, aracısız ithal*. Зустрічаються також випадки відіменникових дериватів утворених за допомогою-**lık4**: *mevsimlik kredi, yıllık satış*.

Складені прикметники у бінарних моделях цю функцію виконують в поодиноких випадках: *milletlerarası sergi, yurtiçi ticaret, olağüstü temettü, denizasırtı ticaret, eyaletlerarası ticaret*.

Зафіксовано значну кількість віддієслівних прикметників: *tamamlayıcı mallar, ödemeli yük, özendirici ödemeler*. Існує певна кількість утворень зі службовим словом арабського походження **gayri-(edat)**, яка в період Milli edebiyat dönemi почала витіснятися афіксом турецького походження -**sız**. Зараз вони функціонують паралельно у якості синонімів: *gayri maddi sermaye, gayri safi faiz, gayri safi kazanç, gayri menkul kredisi, gayri faal ortak, gayri iradi tasarruf, gayri kabili rücu, gayri safi üretim*.

2) Модель **іменник+ іменник (I+I)**. У межах даної моделі виділяються такі різновиди:

а) Серед двокомпонентних конструкцій друге місце за шкалою продуктивності належить ізафетним конструкціям: моделі **I+ I1-** іменник + іменник з афіксом присвійності третьої особи однини (відносний /одноафіксний ізафет). Перший компонент групи слів, що утворюється за цією схемою, співвідноситься з прикметником, який виступає ознакою або уточненням стосовно другого компонента-означуваного: *kota anlaşması, rezerv fiyatı, risk sermayesi, stok ihtiyacı, üretici fiyatı, şirket katılımcıları, muhasebe denkliği*.

В одноафіксному ізафеті в ролі означального може виступати і віддієслівний іменник із значенням дії або результату дії (**IF+I1**): *dağıtım masrafı, yönetim kurulu, açılış fiyatı, yatırım portföyü*.

б) Зрідка зустрічаються терміни, утворені за моделлю **I3 + I1** (іменник у родовому відмінку + іменник з афіксом присвійності третьої особи однини (присвійний / двоафіксний ізафет): *anlaşmanın konusu*.

в) Незначну структурну групу становлять терміни **I2+ İf** (іменник у формі непрямих відмінків + віддієслівний іменник: *rihtimda teslim, depoda teslim, sınırda teslim, vagonda teslim* тощо (терміни, що є турецькомовними відповідниками міжнародних аббревіатур ex dock, ex warehouse, free on rail).

Варто зазначити, що бінарні атрибутивні конструкції типу **S1+İ** та **I+I1** служать основою полікомпонентних терміносполучень.

3) Конструкції з усіченим інфінітивом /віддієслівним іменником на -ma у складі:

а) частотною формою є **I3+KM1** (іменник у родовому відмінку + усічений інфінітив у пасиві з афіксом присвійності третьої особи однини): *gelirin vergilendirilmesi, sermayenin sabitleştirilmesi, alacakların satılması, açığın giderilmesi*;

б) **I4+KM** (іменник в знахідному відмінку + усічений інфінітив /віддієслівний іменник на -ma): *maliyeti azaltma, maliyeti ödeme, envanteri değerlendirme*;

в) **KM +I1** (усічений інфінітив/віддієслівний іменник на -ma + іменник з афіксом присвійності третьої особи однини): *taşıma ücreti, yükleme konşimentosu, depolama maliyeti, ödeme gücü*;

г) **KM+İF1/KM1** (усічений інфінітив/ віддієслівний іменник на -ma + усічений інфінітив/ віддієслівний іменник з афіксом присвійності третьої особи однини: *destekleme alımı, pazarlama araştırması*;

г) та як варіант-**I+KM1** (іменник + усічений інфінітив/віддієслівний іменник з афіксом присвійності третьої особи однини: *pazar araştırması, fiyat dalgalanması, kambiyo sınırlamaları, ticaret kısıtlamaları*;

д) зрідка зустрічаються терміни, утворені за моделлю **S1+ KM**: *ekonomik büyüme, ekonomik kalkınma*.

Слід зазначити, що більшість одиниць у формі усіченого інфінітиву субстантивувалось і вже давно функціонує у якості повноцінних термінів-іменників, зокрема: *depolama, pazarlama, ödeme* тощо.

Висока активність усічених інфінітивів та віддієслівних іменників у бінарній структурі торговельних термінів пояснюється специфікою самої торговельної термінології, зумовленої необхідністю деталізації термінологічної номінації різних видів торговельних та фінансових операцій і торговельних реалій. Залежний компонент таких синтаксичних конструкцій, позначаючи позачасову постійну ознаку, практично втрачає свою дієслівність, передає лише якісну характеристику.

4) Or+İ (сполучення активного або пасивного дієприкметника з іменником):

-3 дієприкметником теперішнього-майбутнього часу: *artan talep, kaçınılmaz maliyet, devredilebilir akreditif, ödenen faiz, işleyen hesap, dağıtılmayan kâr*;

-3 дієприкметником минулого-суб'єктивного часу: *zedelenmiş itibar, aktifleştirilmiş giderler, birikmiş kârlar, çıkarılmamış sermaye, gecikmiş temettü, ödenmemiş borç, dağıtılmamış kâr*;

-3 дієприкметником майбутнього-категоричного часу: *ödenecek faiz, ödenecek poliçe*.

Серед двокомпонентних ТС незначну частину становлять терміни, у граматичній структурі яких наявні післяіменники:

5) з післяіменником ile (-la/le): *tanımlama ile satış*;

-ait: *yabancılarla ait yatırımlar, sorumluluk müşteriye ait*;

-önce: *önceden ödeme hakkı, vadesinden önce ödeme*.

Зважаючи на те, що компоненти термінологічного сполучення мають різний ступінь термінологічності [8, с. 171], двочленні словосполучення торговельної терміносистеми можна поділити на такі групи:

Складені терміни де обидва слова мають термінологічний характер: *gümrük tarifesi, gümrüksüz mallar, gelir hesabı*; складені терміни, де означуване - термін, а атрибут має нетермінологічний характер: *yürüyen banka, yetkisz tüccar, geciktirilmiş iskonto, esnek talep*, тощо (найпоширеніша група); рідше зустрічаються двочленні атрибутивні словосполучення, в яких компоненти набувають термінологічності лише поєднуючись: *artan borç, işletme değeri, dönen kıymetler*.

В результаті проведеного аналізу було встановлено, що незважаючи на вимогу до короткої форми терміна, ДТС є досить поширеним словотвірним типом терміносистеми торгівлі, що пояснюється можливістю утворення зі слів різних предметних полів, які належать до різних сфер загальноживаної та професійної лексики. З погляду структури турецький торговельний термін-словосполучення є стійким за своїм складом і вживанням. Він характеризується тим, що становить єдине складне найменування наукового поняття, виконує номінативну та комунікативну функції терміна і є невід'ємною частиною термінологічної системи.

Даним дослідженням було вирішено лише частину поставлених перед нами завдань. В перспективі планується проведення більш глибокого та комплексного аналізу структури фахових одиниць турецької мови торгівлі.

Джерела та література

1. Верещака М.В. основные признаки составных терминов// Лингвистические исследования. М., 1983.
2. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах. – М.: Высшая школа, 1987.
3. Іщенко В. Л. Англійський багатокomпонентний економічний термін (парадигматичний та синтагматичний аспекти): Дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Полтавський ун-т споживчої кооперації України. – Полтава, 2002.
4. Кияк Т.Р. Лингвистические аспекты терминоведения: Учеб. Пособие.-К.: УМК ВО, 1989.
5. Кононов А.Н. Грамматика современного турецкого литературного языка.– М.: Изд. Академии наук СССР, 1956.
6. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. – Изд. 3-е – М.: 2007.
7. Лотте В.М. основы построения научно-технической терминологии/ Под ред. акад.И.Н.Артоболевского. – С предисл. редакторов-составителей Я.А.Климовицкого и С.И.Коршунова.-М.: Изд. АН СССР, 1961.
8. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство: Підручник.-Л.:Світ, 1994
9. Синь В. В. Лінгвістичний аналіз німецької фахової мови лісівництва: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Ужгород, 2008.
10. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) / Український ін-т лінгвістики і менеджменту. – К.: Логос, 2006
11. Цимбал Н.А. Формування української термінології органічної хімії в 90-ті роки ХХ ст. Автореф.-К., 2001.
12. Чумак О.Г. Структурно-компонентна організація фінансово-бухгалтерських терміносполучень в українській мові.Автор. – К.,1998.

Рецензент: Підвойний В.Н., к.ф.н., доц., КНУ ім. Шевченко